

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ ЕКОНОМІКИ

Розглянуто сутність та особливості формування і функціонування такого виду інновацій, як агроінновації. На цій основі сформовано структуру організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки. Також окреслено основні фактори, що впливають на вказану інноваційну діяльність

Постановка проблеми. В теперішній час ще не створені достойні організаційні і економічні умови для розвитку інноваційної діяльності безпосередньо в сільськогосподарському підприємстві. Як і раніше, освоєння інновацій здійснюється у формі вертикальної інтеграції на основі переважання адміністративних рішень, наукових рекомендацій. Виходячи з того, що вагома частина підприємств (особливо тваринництва) є збитковими, не мають в своєму розпорядженні фінансових ресурсів для придбання нових технічних, хімічних і біологічних засобів, технологій, ще не сформувався ринок інновацій. Тоді як, внутрішній продовольчий ринок України заповнюється імпоротною продукцією, дешевшою, але менш якіснішою в порівнянні з вітчизняними товарами.

Стан вивчення проблеми. Низький техніко-технологічний рівень власного сільсько-господарського виробництва, ігнорування принципів раціонального ведення сільського господарства, зазвичай, призводить до подорожчання продукції, зменшення її конкурентоспроможності в порівнянні з продукцією розвинутих країн світу. Тому розвиток інноваційних процесів безпосередньо в аграрному секторі, створення нових форм інтеграції науки і сільськогосподарського виробництва, методів організації і управління інноваційною діяльністю стає досить актуальним і вимагає свого рішення з врахуванням всіх чинників внутрішнього і зовнішнього характеру.

Мета дослідження. Метою даної статті є дослідження сутності організаційно-економічного механізму інноваційної діяльності в аграрній сфері та приведення його у відповідність вимогам сучасних умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інтерес до проблем теорії інновацій останнім часом різко зріс, про що свідчить постійно зростаючий обсяг наукових публікацій. Серед них можна назвати праці таких фахівців, як: Я.К. Білоусько, О.Ю. Єрмаков, М.С. Козій, О.В. Короткова, Л.П. Марчук, Н.М. Сиренко, С.В. Сирцева, О.В. Шебаніна. В той же час, в літературі понятійний апарат інноваційної діяльності розроблений далеко не повністю. Тому вважається за необхідне приділити йому більше уваги.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття "інновація" вперше з'явилося в наукових дослідженнях ще в XIX ст. і означало введення деяких елементів однієї культури в іншу. Зазвичай, йшлося про інфільтрацію європейських звичаїв і способів організації в традиційні азійські і африканські суспільства. І лише на початку XX століття стали вивчатися закономірності технічних нововведень [2].

Основоположником теорії інновацій вважають Й. Шумпетера. Він в своїй роботі "Теорія економічного розвитку", виданою в 1912 р., розглядав інновацію (нові комбінації) як засіб підприємництва для здобуття прибутку. В її зміст він втілював "конструювання нових способів виробництва і продуктів. У більш широкому, філософському змісті – це функція розвитку культури як сукупності життєдіяльності людини. Нововведення є цілісною, внутрішньо суперечливою й динамічною системою". [10]

Загалом, у світовій економічній літературі "інновація" інтерпретується як перетворення потенційного науково-технічного прогресу на реальний, такий, що втілюється в нових продуктах і технологіях [4].

У дослідженнях вітчизняних економістів термін "інновація" став широко застосовуватися з переходом економіки до ринкових стосунків. До цього у вітчизняній економічній літературі проблематика нововведень широко освітлювала в рамках досліджень науково-технічного прогресу (НТП), розвитку науки і техніки. Серед вітчизняних (в тому числі російських) економістів значну увагу вивченню питань інновацій та інноваційної діяльності приділили Фахтутдінов Р.А., Завлін П.Н., Уткін Е.А., Балабанов І.Т., Василенко В.О., Шматько В.Г., Гольдштейн Г.Я., Лапін Н.І., Пересунько Є.С., Советова О.С., Волков О.І., Стаднік В.В., Йохна М.А., Ільєнкова Л.М. та багато інших.

Зазначені автори (як і багато інших) втілюють в сутності поняття "інновація" певний кінцевий результат, після впровадження або застосування якого покращуються певні умови або фактори діяльності.

Автор розділяє позицію тих дослідників, які вважають неправомірним ототожнювати поняття "новизна" та "інновація". Новизна, як вважає професор Фахтутдінов Р.А. – це оформлений результат фундаментальних, прикладних досліджень, розробок або експериментальних робіт в якій-небудь сфері діяльності по підвищенню ефективності. Новизна може оформлятися у вигляді: відкриттів, винаходів, патентів, товарних знаків, раціоналізаторських пропозицій, документації на новий або вдосконалений продукт, ноу-хау, понять, наукових підходів або принципів, документа (стандарту, рекомендацій, методики, інструкції і тому подібне), результатів маркетингових досліджень і так далі. Вкладення інвестицій в розробку новизни – половина справи. Головне – упровадити новизну, перетворити новизну на форму інновації, тобто завершити інноваційну діяльність і отримати позитивний результат [8].

Узагальнюючи думки різних авторів, можна констатувати, що у наукових дослідженнях вітчизняних економістів переважає думка, що інновація являє собою техніко-економічний та науково-технічний процес, який завдяки практичному використанню продуктів розумової праці (ідей і винаходів), приводить до створення кращих за властивостями нових продуктів і технологій. А нововведення – це процес доведення наукової ідеї до технічного винаходу, до стадії практичного використання, що приносить дохід.

Погоджуючись з вищесказаним, зазначаємо також, що, на наш погляд, інновація повинна володіти наступними властивостями: мати новизну, застосовність в будь-якій сфері діяльності людини, реалізовуватися на ринку, приносити економічний і інші види ефекту.

Стосовно аграрного сектору економіки, як основного об'єкту нашого дослідження, інновації є реалізацією в господарську практику результатів досліджень і розробок у вигляді нових сортів рослин, порід і видів тварин і птиці, нових технологій в рослинництві, тваринництві і переробній промисловості, нових добрив і засобів захисту рослин і тварин, нових методів профілактики і лікування

тварин і птиці, нових або покращуваних продуктів харчування, матеріалів, нових форм організації і управління різними сферами економіки, нових підходів до соціальних послуг, що дозволяють підвищити ефективність виробництва.

В ході дослідження сутності і природи інноваційної діяльності автором було вивчено багато вітчизняних наукових праць, що стосуються інновацій в аграрну сферу, проте в багатьох з них не вживалось такого терміну, як аграрна інновація або сільськогосподарська інновація. [3, 5, 6] Більш часто вживаються фрази: "інновація в аграрну сферу", "інновація в АПК", "інновація в сільське господарство", "інновація в сільськогосподарське виробництво" та ін. Зазначений факт свідчить про відсутність чіткої термінології в розрізі інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки та використання в ньому традиційних та загальних підходів до інноваційної діяльності.

Визначення агроінновації знаходимо лише у деяких російських дослідників, зокрема, Целіна Д.С., Поповой О.В. [6, 9].

Сама по собі відсутність у вітчизняній сільськогосподарській практиці необхідного понятійного апарату є досить дивною, адже згідно загальноприйнятих класифікацій інновацій за сферами економічної діяльності можна побачити такі їх види: управлінські, організаційні, організаційно-управлінські, економічні, соціальні, торгові, промислові, виробничі, технологічні, технічні, матеріально-технічні, правові, педагогічні, соціальні та інші інновації. Отже, виникає питання: чому є, наприклад, промислові інновації, а немає сільськогосподарських, хоча промисловість і сільське господарство – це практично рівнозначні за значенням галузі економіки.

Не можна сказати, що в науковій літературі зовсім немає такого поняття, як інновація, що вкладається в сільськогосподарську (аграрну) сферу. Звичайно, є, але ці інновації носять в собі зміст, вкладений в загальне визначення інновацій (щось нове, новизна, винахід і т.д.), показуючи лише, що інновація в її загальному розумінні вкладається в аграрну сферу. [5, 7]

Інноваційні процеси в аграрному секторі мають свою специфіку. Вони відрізняються різноманіттям регіональних, галузевих, функціональних, технологічних і організаційних особливостей. Комплексний характер інновацій в аграрному секторі пред'являє специфічні вимоги до інноваційного механізму (нормативно-правовій базі інноваційного розвитку, організації і управлінню, інноваційному маркетингу, розвитку інноваційної структури тощо). Адже у сільському господарстві навіть щонайменше упущення повертається небажаними наслідками. Складність аграрного виробництва і його особливості зумовлюють своєрідність підходів і методів управління інноваційним процесом в цій сфері, поєднання різних типів інновацій, посилення ролі держави в стимулюванні інновацій.

Слід також зазначити, що ризик фінансування науково-виробничих результатів, ризик тимчасового розриву між витратами і результатами, невизначеність попиту на інноваційну продукцію не зацікавляють приватних інвесторів вкладати капітал в розвиток сільського господарства.

Отже, можемо впевнено констатувати, що поняття "аграрна інновація" є досить вагомим і серйозним, оскільки створюється і реалізується в складному комплексі економічних відносин, пов'язаних з ефективним функціонуванням і розширеним відтворенням аграрного сектора економіки. Тому зазначене поняття має право на існування, як самостійна економічна категорія. У зв'язку з цим, автор пропонує наступне її визначення.

Аграрна інновація (агроінновація) – це різновид інновації, що реалізується в аграрному секторі економіки з метою підвищення ефективності його діяльності та забезпечення стабільного розширеного відтворення сільськогосподарського виробництва.

Для того, щоб аграрна інновація ефективно реалізувалась, необхідно забезпечувати дієвий механізм її реалізації. Тому зупинимось більш детально на особливостях цього механізму в аграрному секторі.

Хочеться зазначити, що механізм інноваційної діяльності в аграрній сфері економіки вчені-економісти бачать по-різному, причому більшість з них навіть не формують такого комплексного поняття в окрему категорію, а лише торкаються окремих складових елементів, які, на їх думку, повинні забезпечувати ефективне функціонування такого механізму в аграрному секторі економіки. [1]

На основі проведеного аналізу наукових праць з питань сутності і складу механізму інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки автор пропонує таке його визначення.

Механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки являє собою комплексну систему науково-технічних і технологічних досліджень і розробок в сфері агробізнесу, яка базується на організаційно-економічних, фінансових, управлінських, маркетингових, адміністративно-законодавчих, інформаційних, агрохімічних та біологічних засадах підвищення ефективності його діяльності (рис. 1).

З рис. 1 видно, що центральне місце в механізмі інноваційної діяльності в аграрному секторі займає інноваційний процес, який включає послідовність стадій від наукових досліджень і розробок до кінцевого результату реалізації інноваційних продуктів, а також на всіх його стадіях обслуговується різними елементами зазначеного механізму.

Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки мають свою специфіку, відрізняючись багатоманіттям функціональних, регіональних, техніко-технологічних, економічних та організаційних особливостей. Так, одна з особливостей агробізнесу полягає в тому, що в ньому поряд з промисловими засобами виробництва активну участь приймають живі організми (тварини і рослини). Розвиток останніх підпорядковується не тільки умовам виробництва (як в промисловості), а і природно-кліматичним умовам їх існування і розвитку. Тому в ході розробки нових агроінновацій необхідно враховувати ці природні фактори та їх дію на кінцевий результат інноваційної діяльності.

Складність аграрного виробництва і тих процесів, які є супутніми для нього, багато в чому визначають своєрідність підходів і методів управління інноваційною діяльністю в цій сфері, поєднання різних типів агроінновацій, посилення ролі держави в стимулюванні та правовому захисті агроінновацій.

Слід зазначити, що складність і особливості агробізнесу характеризуються також підвищеним рівнем ризику впровадження інновацій порівняно з іншими сферами економіки, тому при формуванні механізму інноваційної діяльності ми також врахували цей елемент, сформулювавши його як страхування інноваційних ризиків (рис. 1).

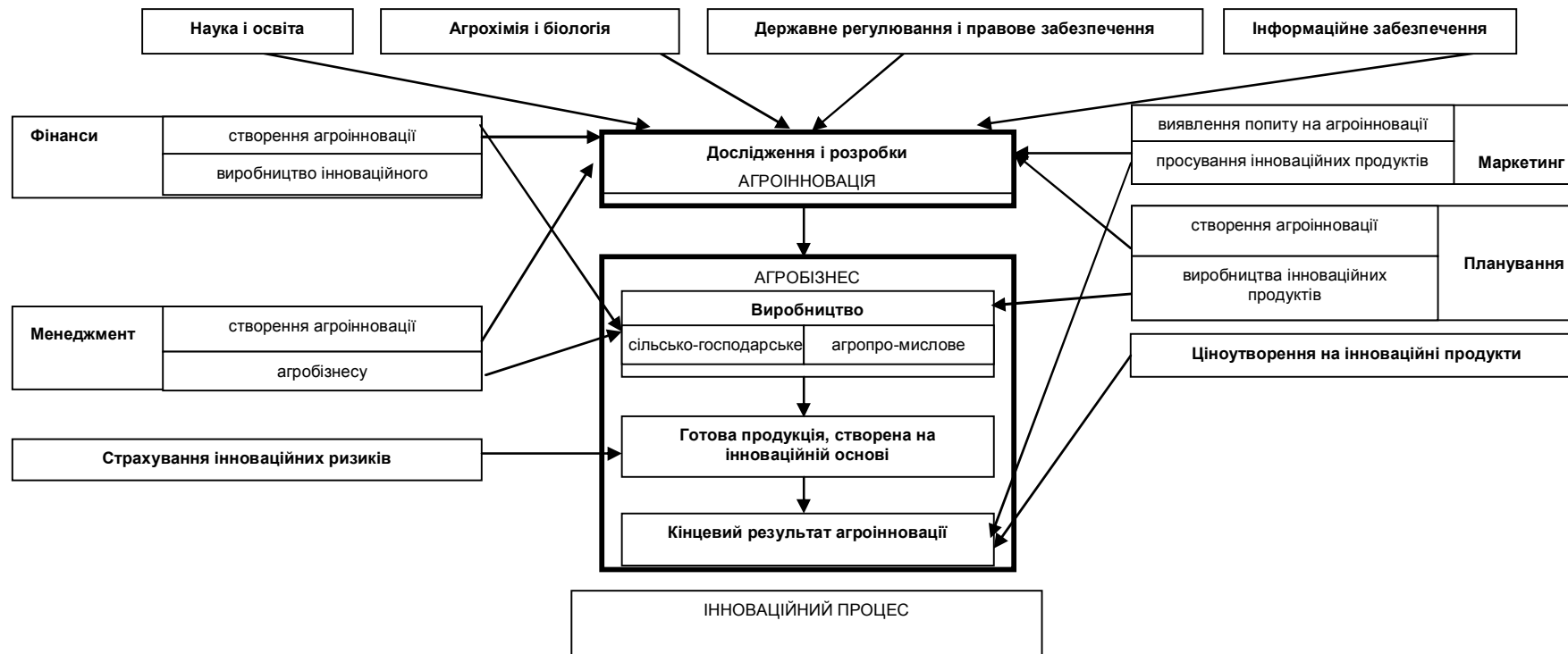

Рис. 1. Організаційно-економічний механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, механізм інноваційної діяльності в аграрному секторі економіки має забезпечувати виконання наступних функцій:

- формування на рівні держави системи забезпечення висококваліфікованими науковими кадрами для створення агроінновації;
- створення необхідного рівня розвитку агрохімічної та біологічної промисловості;
- забезпечення державного регулювання і нормативно-правової основи здійснення інноваційної діяльності в аграрній сфері;
- забезпечення інноваційного процесу необхідною інформацією;
- забезпечення належного фінансування науково-технічних розробок і створення інноваційних продуктів;
- формування ефективної системи маркетингу по виявленню попиту на агроінновації та просуванню інноваційних продуктів;
- формування ефективної системи менеджменту і планування по створенню агроінновацій та виробництву інноваційних продуктів;
- формування системи ефективного ціноутворення на інноваційні продукти;
- забезпечення належного рівня страхування інноваційних ризиків в агробізнесі.

Ці функції відповідають етапам інноваційного процесу в аграрній сфері економіки, оскільки зазначений механізм має забезпечувати ефективну реалізацію кожної стадії інноваційного процесу, його послідовність, безперервність, циклічність. Тому що за недотримання таких умов не буде відбуватися розширеного відтворення агробізнесу, його техніко-технологічне старіння і відставання, що призведе до його деградації та занепаду.

Функції механізму інноваційної діяльності аграрної сфери мають бути реалізовані шляхом забезпечення виконання цим механізмом конкретних завдань. Так, головна мета створення і функціонування такого механізму, на нашу думку, полягає в забезпеченні узгодженого та ефективного розвитку всіх його складових на основі залучення у процес створення аграрних продуктів останніх досягнень і розробок. Звідси випливає, що даний механізм має забезпечувати реалізацію наступних завдань:

- стимулювання наукових досліджень і розробок з метою створення нових технологій і продуктів аграрної сфери, формування міцного наукового потенціалу та його кадрового забезпечення;
- пошук шляхів фінансування наукових досліджень та впровадження їх результатів в аграрну сферу;
- створення необхідних умов для ефективного управління, планування і маркетингу інноваційної діяльності в аграрній сфері;

- поглиблення інтеграційних зв'язків науки і виробництва в процесі ведення агробізнесу;

- забезпечення інноваційної діяльності необхідною інформацією для її ефективної реалізації та зменшення ризиків;
- посилення ролі держави в інноваційних процесах в аграрній сфері з метою їх підтримки і захисту;
- орієнтація на ефективний результат інноваційної діяльності в аграрній сфері.

Ефективне вирішення всіх поставлених завдань буде вагомим запорукою ефективної реалізації механізму інноваційної діяльності в аграрній сфері та виведе цю сферу на достойний рівень функціонування і розвитку.

Список використаної літератури:

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. – 2-ге вид., доп. і перероблене. / В.Г. Андрійчук – К.: КНЕУ, 2002. – 624 с. 2. Бездудний Ф.Ф., Смирнова Г.А., Нечаєва О.Д. Сущность понятия инновация и его классификация // Инновации. – 1998. – №2-3. – С. 4.
3. Давиденко Н.М. Активізація інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України / Н.М. Давиденко // Агроінком. – 2007. – №9-10. – С. 73-76.
4. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов / С.Д. Ильенкова, Л.М. Гохберг, С.Ю. Ягудин и др.; Под. ред. проф. С.Д. Ильенковой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – С. 9.
5. Лобанов М.І. Регіональні центри в системі інноваційного забезпечення агропромислового виробництва / М.І. Лобанов, Шквиря Н.О. // Агроінком. – 2007. – №9-10. – С. 60-63.
6. Полова О.В. Вопросы методологии управления инновационными процессами в АПК. // Управление общественными и экономическими системами. – 2007. – №1. – (з електронного ресурсу www.bali.ostu.ru/umc/ahiv/2007/1/Popova.doc)
7. Удосконалення інноваційної діяльності в АПК – вимоги часу / [П.А. Лайко, Бабієнко М.Ф., Музика П.М., Бузовський Є.Л., Гойчук О.І., Кулаєць М.М.] // Економіка АПК. – 2007. – №12. – С. 85-91.
8. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент: Учебник для вузов. 5-е изд. – СПб.: Питер, 2005. – 400 с.
9. Целин Д.С. Организационно-экономический механизм модернизации производственно-хозяйственной системы регионального АПК. // Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – Ростовский государственный экономический университет. – Майкоп. – 2008. – 23 с.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – С. 169-170.

ДОЛГОШЕЯ Наталя Олександрівна – доцент кафедри організації виробництва та фінансів Миколаївського державного аграрного університету